

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

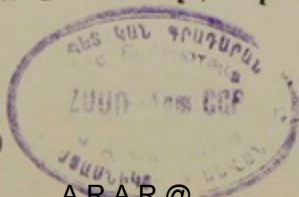
ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

Մարդկային կեանքը անդուլ չարժուժ է դէպի առաջ, քաղաքակրթութեան ճամբուն վրայ: Դարերու ընթացքին այդ յառաջընթաց շարժումը վերիվայրումներ արձանագրած է. պատմութեան որոշ մէկ կարճ պահուն՝ մարդկային միտքը եւ երեւակայութիւնը բարձրակէտերու հասած են, ակնթարթ մը մնացած հոն՝ շլացած եւ հիացած, թաղուելու ապա մութին մէջ, երկար դարերու համար: Սակայն ինչ որ մարդուն հանճարը ստեղծած է, տնթեղուած կրակի նման փնտռողներու հասողութեան սահմանին մէջ գտնուած է, գործածուելու համար: Այդ ստեղծուածը, համամարդկային բնոյթ ունենալով՝ հանդերձ, ցամաքամասէ ցամաքամաս, երկրէ երկիր եւ ժողովուրդէ ժողովուրդ իր ուրոյն նկարագիրը կը պահէ, այսինքն՝ զայն ստեղծողին հոգեբանութիւնը, ձգտումները եւ աշխարհայեացքը կը պատկերացնէ: Այս երեւութապէս անկախ, անջատ — եւ երբեմն նոյնիսկ հակոտնեայ նկատուող — մշակոյթներուն միացումն է մարդկային քաղաքակրթութիւնը՝ բազմագոյն, բազմազան եւ բազմարոյր, գեղեցիկ ծաղկեփունջի մը նման:

Մարդը ընկերային էակ մըն է, հետեւաբար, մանաւանդ ներկայ դարուն, ազգային եւ ցեղային նեղ սահմաններէն դուրս կը սեւեռէ իր նայուածքը՝ ժողովուրդներու համերաշխ եւ խաղաղ կեանքի մը ի խնդիր: Սակայն այս դուռ քաղաքական ուղղութենէն դուրս — ուղղութիւն՝ որ երկրագունդի բնակիչներուն մեծագոյն մասին փափաքը կը ներկայացնէ, երկարատեւ եւ իրերայաջորդ պատերազմներու պատճառած սարսափներէն եւ աւերներէն զպանակուած —, ներկայիս ընդհանուր շարժում մը կայ ծանօթանալու ժողովուրդներու ուրոյն եւ դարաւոր մշակոյթներուն՝ իրերահասկացողութեան աւելի խոր եւ ամուր պատուանդաններ հաստատելու համար: Այսօր իւրաքանչիւր ժողովուրդ կարելին կ'ընէ, պետական միջոցներով ընդհանրապէս, իր մշակոյթի տարրեր երեւները լաւագոյն կերպով ներկայացնելու:

Այդ շարժումէն մենք եւս անմասն չենք: Հայաստանի մէջ թէ արտասահմանի, հայ կամ օտար դիտնականներու եւ արուեստարաններու կողմէ լոյս կ'ընծայուին մեր մշակոյթը ծանօթացնող հրատարակութիւններ, մանաւանդ հայ եկեղեցական ճարտարապետութեան վերաբերեալ: Սակայն, մեր ոգեկան հարստութեան բազմազանութեան եւ բարձր արժէքին հետ համեմատելով, ծանօթացումի ցարդ կատարուած աշխատանքները բաւարար եւ գոհացուցիչ չեն: Այս իրողութեան պատճառը պէտք է փնտռել, առաւելաբար, մեր անհոգութեան եւ ոչ-հետաքրքիր ըլլալուն մէջ. կամ, աւելի ճշգրիտ ըլլալու համար, մեր հետաքրքր-

194-98

քրութիւններու տարրեր ուղղութեան մէջ: Որովհետեւ, ի բնէ ուշիմ եւ ընդունակ, հայր, մանաւանդ արտասահմանի մէջ իր ուշադրութեան եւ հետաքրքրութեան առարկան դարձուցած է օտարին ունեցածը, այդ նոր դաժնով տարուելու, եւ, ինչո՞ւ չէ՝ ուրախանալու աստիճան: Ասիկա որքան բնական եւ արդար, սակայն մեզի նման փոքրամասնութեան մը համար վտանգաւոր ուղղութիւն մըն է, որովհետեւ իր ետին իրրեւ հիմ հունի սեփական մշակոյթի խարխալը՝ անոր յենելու եւ անոր վրայ բարձրացնելու գիտութեան եւ հետաքրքրութեան արդիւնք եղող ճանաչումին չէնք: Ատկէ՝ սեփականը ստորգնահատելու միտումը մեր մօտ, եւ ընդհակառակը, օտարինը բնականէն բարձր գնահատելու ունակութիւնը:

Այդ ունակութիւնը, միացած անհոգութեան, սկսած է մեզի մոռցնել տալ ինչ որ մեր ազգային ոգեկան հարստութիւնը կը կազմէ. մեր երգերը, մեր գրականութիւնը, արուեստի զանազան ճիւղերու մէջ մեր նուաճումները, որոնք տակաւին տասնեակ մը առաջ կը խանդավառէին, մեզ կը գինէին: Եւ տակաւին, թերեւս կեանքի օրէնքին իսկ համաձայն, մեր մօտիկ անցեալէն կ'ուզենք հեռանալ, մոռնալ պատմութիւն մը՝ որուն թելերը մեր հոգիին մէջ արմատացած են, որուն ցաւը եւ տխրութիւնը մեր նկարագրին մաս կը կազմեն այլեւս, մեզ դարձնելով ճակատագրապաշտ: Բայց երբ կը տենչանք այդ արիւնոտ անցեալէն փախուստ տալ, պէտք է որ ունենանք տարրեր յենարան մը՝ անոր կռթնելու եւ մեր հոգեկան ու իմացական աւելը անկէ ստանալու, իրրեւ ուրոյն դիմագիծ ունեցող հաւաքականութիւն ապրելու եւ տեւել կարենալու համար: Մեր ներկան կը հայթայթէ՞ այդ յենարանը:

Արտասահմանի մէջ մեր հաւաքական առօրեայ կեանքը իր դրական կողմերուն հետ ունի մանաւանդ ժխտական երեւոյթներ, որոնք ժամանակաւոր չեն, այլ ստացած մնացուն հանգամանք մը: Այդ ժխտական երեւոյթներուն մեծագոյնն է այն իրողութիւնը, որ օտարին մէջ կորսուիլը, ձուլուիլը աւելի յաճախադէպ դարձած է նոյնիսկ Միջին Արեւելքի մէջ: Հոսանքն ի վար այս վաղքը ըստ երեւոյթին պէտք եղած ուշադրութեան չարժանանար, պատճառ դառնալով որ վտանգաւոր անհոգութիւնը մեր կեանքին մասը կազմէ, իրրեւ բնական բան մը ընդունուի եւ գիտակից ուրացումը պարզ արարքի մը վերածուի: Այս դժբախտ կացութեան համար գլխաւոր մեղադրեալը ապահովարար հայ զպրոցն է, ուր աշակերտներու ցեղային ինքնագիտակցութիւնը պիտի կազմուէր դրական եւ մեթոտիկ մանկավարժութեամբ: Բայց հակառակ հայ զպրոցներու բազմանալուն եւ նիւթապէս տանելի պայմաններու մէջ գտնուելուն, ազգային դաստիարակութեան որակը շատ զգալի կերպով տուժած է մասնաւորաբար վերջին տասնամեակին: Օտար համայնարաններու մուտքի քննութիւններուն պատրաստուելու պահանջը պարտաւորած է մեզ որ մեր վարժարաններու կրթական ծրագրին մէջ առիւծի բաժինը տանք օտար լեզուներու, պատմութեան եւ գիտութիւններու ուսուցումին, միշտ ի վնաս հայագիտական նիւթերուն: Միւս կողմէ, թերեւս մեր չըջապատին ազդեցութեամբ եւ փայլուն ապագայի մը յոյսով, հայկական

վարժարաններու մէջ ուսուցչութեան ասպարէզ մտնողներու թիւը նուազած է շատ դպրի կերպով. հետեւաբար պատասխանատու մարմիններ ստիպուած են ուսուցչութեան հրաւիրել բոլորովին անպատրաստ եւ կամ կարողութենէ զուրկ անձեր, որոնց ներկայութիւնը դպրոցներէն ներս աղէտ մըն է ուսանողութեան համար: Այլեւս դադանք չէ որ նախակրթարանի եւ երկրորդական վարժարանի ուսանողներու համար հայադիտական նիւթերը հետաքրքրութիւն չեն ներկայացներ, «հացի արժէք» չունին. եւ ասիկա, տարարանօրէն, այնպիսի ժամանակ մը, երբ օտարներու մօտ այդ նիւթերուն շուրջ մասնաւոր ուշադրութիւն մը ծնած է, որուն իբր արդիւնք մեծ համալսարաններ անհրաժեշտ կը գտնեն հայադիտութեան ամպիոններ հաստատել:

Մինչդեռ, պատրաստուած ուսուցիչներով կարելի պիտի ըլլար հայեցի շատ առողջ եւ հիմնական դաստիարակութիւն մը ջամբել, պահելով հանդերձ օտար լեզուներու եւ գիտութիւններու ուսուցումը անհրաժեշտ բարձրութեան վրայ:

Լքումի եւ տեղբայրի անդիտակից նոյն մղումը կը տեսնուի մեր գրողներուն մօտ. նախկին օրերու գրական խանդավառութենէն դրեթէ ոչինչ կը մնայ, պակասած է եռանդը, գոյութիւն չունի «որբանոցի աղոց» գրեթէ սանձարձակ կիրքը՝ որ պաշքարի, ըստեղծումի մղիչ ուժն էր: Մէկ խօսքով, կը թուի թէ գրականութեան մը գոյութիւնը արդարացնող պատճառները նուազած են արտասահմանի մէջ: Բայց մեր առօրեայ կեանքը առանձին կրքնայ ամբողջ գրականութիւն մը եւ գրողներու հոյլ մը կեանքի կոչել: Նոյնն է պարագան հայ մամուլին, որուն սիւնակներէն տարրական մարտի եւ ճշգրիտ հայերէնն իսկ անհետանայ սկսած է:

Պատճառներու այս թուումը սակայն արդարացման փորձ մը չէ. որովհետեւ, ինչ ալ եղած ըլլան կեանքին պարտադրած պայմանները, կրնայինք եւ տակաւին կրնանք ձեռք առնել այնպիսի միջոցառումներ, որոնք իբրեւ հայ մեր գոյատեւումը կարելի դարձնէին: Այլապէս, ինչպէ՞ս պիտի կարենանք վստահ ըլլալ որ յառաջիկայ մի քանի տասնամեակները պիտի չարբեն եւ չտանին մեզ: Մեծ եղեռնէն անմիջապէս ետք, հազիւ սփիւռքը կազմուած, ձուրման ահադանդը տրուեցաւ եւ պարբերաբար կը շարունակուի լսուիլ թերթերու էջերէն եւ կամ բեմերէն. բայց, համաճարակի մը դէմ մեր մարմնին ներարկուող հակաթոյնին նման, որ մեզ գերծ կը կացուցանէ հիւանդութենէն, կարծէք շարունակ տրուող վտանգի ազդանշանները մեր մէջ ստեղծած են հակազդեցութիւն մը նոյն այդ վտանգին դէմ: Այլեւս բառերը կորսնցուցած կը թրւին ըլլալ իրենց ուժն ու իմաստը, եւ շատ դժբաժնուող արտայայտութիւններ ոչինչ կ'ըսեն մեզի կամ անհոգ ձանձրոյթ կը պատճառեն միայն: Մեծ յայտարարութիւններու ետին արդեօք անվստահութիւնը չէ՞ որ թաքնուած է. նիւթական մեր բարեկեցութիւնը եւ ինքնագոհութիւնը իրենց մէջ չեն պարունակեր արդէն նահանջի ազիտարեր սերմերը:

Այդ պարտութիւնը, ցեղային մեր դէմքին խանդարումը ամենօրեայ դէպք է այլեւս: Ինչպէս որ որոշ ժամանակի ընթացքին պատէ մը հատ առ հատ քաշուած քարերը նոյն այդ պատին — եւ

ամբողջ չէնքին— փլուզումը կը յառաջացնեն, նոյն ձևով ալ ան-
նշմարելի ըլլալու աստիճան փոքր դէպքերէ, մտայնութիւններէ
կամ արարքներէ կը կազմուի ձուլումի մեր պատկերը: Այսօր ազ-
գային— յեղափոխական երդերուն մոռացումն է, վաղը՝ ընտանե-
կան շատ սովորական անանդութիւններու մէկ կողմ դրուիլը, չը-
յարգուիլը, ուրիշ ասան՝ հայ թերթէն կամ ակումբէն հեռանալը:
Եւ այսպէս, հետզհետէ, կ'աւելնայ թիւը մեր ուրացումներուն եւ
լքածներուն, ի վերջոյ վերածուելու համար անոր՝ որմէ այնքան
կը վախնանք եւ զոր սակայն դիմակալելու համար ոչինչ կ'ընենք:
Ու ասիկա մանաւանդ անոր համար որ թերեւս մենք իսկ չենք գի-
տեր թէ ի՞նչ կ'ուզենք: Մեր գանազան նպատակներուն մէջ դասա-
ւորում եւ նախապատուութիւն չենք դնել, եւ հետեւաբար յաճախ
ամիսներով կը զբաղինք հարցերով՝ որոնք մեզմէ միայն քանի մը
վայրկեան պէտք էր խլած ըլլային, մինչ կենսական խնդիրներ ոչ
մէկ լուծում կը գտնեն:

Ժամանակն է թերեւս որ լրջօրէն մտածենք այդ նախապատ-
ուութիւններուն մասին, մեր ներկայ եւ յառաջիկայ ընելիքներուն
ծրագիրը կազմենք, դասաւորենք մեր աշխատանքը, եւ բայց մա-
նաւանդ աշխատինք, մե'ր իսկ բարիքին համար:

Ա. Գ.